

Barbara útja az örökbefogadáshoz¹

Az örökbefogadott gyerekeknek előbb-utóbb fel kell dolgozniuk magukban, hogy életük két szülőpárhoz kapcsolódik: vannak vér szerinti és örökbefogadó szülei. A csecsemőkorban örökbeadott gyerekek örökbefogadóikat ismerik meg szüleiként, és később szembesülnek a kettősséggel. A csecsemőotthonokból nagyobb korban hazavitt gyerekek emlékezhetnek arra, hogy korábban más helyen éltek, vér szerinti szüleiket azonban vagy nem ismerték, vagy a találkozások óta eltelt hosszú idő alatt emlékeik elhomályosodtak.

A Barbarának nevezett kislány története azért különleges, mert a Pikler Intézetben töltött öt éve alatt sokáig intenzíven kötődött a szülőanyjához, míg az eseményekkel párhuzamosan eljutott az örökbefogadás gondolatához. A történet bemutatásához szerzőnk a kislány intézeti dokumentációját, elsősorban a gondozónők naponkénti feljegyzéseit a fejlődéséről, a vele történt eseményekről, igen sok szóbeli megnyilatkozásának pontos leírását, és fejlődési naplójának havonkénti részletes összefoglalóit, valamint egyéb iratokat, végül saját emlékeit használta fel.

■ AZ ELŐZMÉNYEK

Barbara anyja fiatal, egyedülálló nő volt, apjáról semmit nem tudunk. Az anya állami gondozásban – nevelőszülőknél, nevelőotthonban – nőtt fel, 16 éves korában anyja kivette az intézetből. Pesten dolgozott egy ideig, Barbara születésekor albérletben lakott.

Barbarát két hónapos koráig anyja gondozta, ekkor hasmenés, hányás miatt kórházba került, ahol hónapokig súlyos beteg volt, két műtét után súlyos fertőzések állapotba került, súlygyarapodása nehezen indult meg. Anyja elutasította az együttműködést a kórházi orvosokkal, akik a rossz állapotú csecsemő ápolásában kérték a segítségét. Igen ritkán látogatta meg Barbarát, gyógyulása után sem jelentkezett, ezért utalták be csecsemőotthonba a kislányt.

■ FEJLŐDÉSÉNEK RÖVID JELLEMZÉSE

Tizennégy hónapi kórházi tartózkodás után mosolygós, aktív, a mozgás- és játéklehetőségeket jól kihasználó, csinos kislány érkezett a Pikler Intézetbe. A kórházban szerették Barbarát, az egyik ápolónő különösen sokat foglalkozott vele, de emellett feltehetően sok felnőtt kezén megfordulhatott.

Nálunk az első hetekben minden felnőttre várakozó mosollyal nézett. Hamarosan megkülönböztette azonban a csoport négy állandó gondozónőjét, két éves korára közülük is felelős gondozónőjéhez kötődött szorosabban, tőle többet várt, vele játékosabb volt.

Egyenletesen, jól fejlődött minden téren. Tevékeny, ambiciózus, határozott akaratú beszédű kislány lett: az őt ért csaldások ellenére alaphangulata legtöbbször vidám volt. Könnyen barátkozott, de mélyebb kapcsolatot lassan alakított ki, érzelmi problémáiról csak a felelős gondozónőjével beszélt, aki a legközelebb állt hozzá. Társai között idővel „vezető egyéniséggé” vált. A kerületi óvodában, ahová ő is kijárt, meg voltak vele elégedve.

¹ A cikk az I. Országos Gyermekpszichoterápiás Konferencián 2002. november 15-én előhangzott előadás alapján készült.

■ ANYJÁVAL VALÓ KAPCSOLATA

Anyja másfél és ötéves kora között négy rövid időszakban tartotta vele a kapcsolatot. Maximum két és fél hónapig látogatta rendszeresen, 4 és 5 éves korában néhány alkalommal hétvégén hazavitte. A találkozások időszakait hosszú – 5-14 hónapos – megszakítások követték.

Barbara a megszakítások ellenére ragaszkodott anyjához. Emlékét megőrizte, váratlan megjelenéseikor is örömmel fogadta, hamar feloldódott vele. Ugyanakkor a csoportban, ahol élt, ez idő alatt igen sok gyerek ismerkedett össze és ment el örökbefogadókkal, néhányan nevelőszülőkkel. A társaival történtek – ahogy ezt látni fogjuk – eleinte anyjához való ragaszkodását erősítették, később azonban példát szolgáltattak sorsának másfajta megoldásához.

Az első időszak látogatásai alatt fontossá vált számára az anyukája. A több mint egy éves megszakítás idején eleinte nem beszélt róla. Két és fél éves korában felszínre hozta érzéseit, hogy egyik társát örökbefogadó szülők kezdték látogatni. Ekkor sokszor emlegette, hívta az anyukáját, kérdezte, mikor jön („anukám holnap jön?”). Nyugtalan lett, társaival ő kezdte a veszekedést, utána panaszkodott, hogy bántják a többiek. Esténként sírt, nem akarta kiengedni felelős gondozónőjét a szobából, aki így írt Barbara fejlődési naplójában: „Beszélgettem vele, hogy az anyukája hiányzik neki, biztos el fog majd jönni, de addig is gondol rá. „Én szeretem” – mondta erre Barbara.” Játékában megjelent az anyjával való azonosulás: „én anyuka” – mondta, kezében egy babával. A következő 11 hónap alatt ritkábban emlegette anyját, de az összetartozás érzése megmaradt benne: például, amikor diót talált a kertben: „Hazaviszem az anyukámnak” – mondta.

Kapcsolatukban a legjelentősebb esemény Barbara három és fél éves korában történt, amikor anyja azt ígérte, hogy hazaviszi. Ennek hátterében az állt, hogy a gyámhatóság lépéseket kezdett Barbara örökbeadása érdekében, anyja pedig tiltakozott, s bejelentette, hogy kislányát haza kívánja vinni. Terve reálisnak

tűnt, mivel életkörülményei időközben lényegesen javultak. Kapott egy szoba-konyhás lakást, és második kislányát új élettársával együtt otthon nevelte. (Azt csak később tudtuk meg, hogy élettársa családos ember, feleségét és három gyereket elhagyva jött át Erdélyből Magyarországra.)

Barbarát nagyon felvillanyozta a hazamenés gondolata, két hónapig lelkesen készült. Szavaiból úgy tűnt, anyja mindent megtett, hogy kapcsolatukat erősítse. Mesélt neki kicsi koráról. „Képzeld el – mondta Barbara a gondozónőnek – amikor picike voltam és az anyukám hasában voltam, mindig így doboltam a kezemmel. És amikor picike voltam, nem szerettem a cumit, putty, kiköptem.”

Anyjának elmaradása mélyen érintette. Fokozta fájdalmát, hogy ugyanekkor két társa barátkozott örökbefogadó szülővel, egy kislányt pedig ekkor kezdett gyakran látogatni az édesanyja. A kezdeti várakozás és remény egy időre csendes szomorúságba fordult át. Anyja távollétére mentséget keresett. „Biztos azért nem jött az anyukám, mert beteg a kistestvérem”. Hangoztatta, jól fog viselkedni, ha hazamegy, mindent megesszik, segít az anyukájának. Időnként viszont heves indulatokkal fordult azok ellen a társai ellen, akiket látogattak. „Nemcsak a Mónihoz kell jönni!” – fakadt ki. Amikor Zsolti leendő örökbefogadó anyját várta, őt azzal bosszantotta: „Úgysem fog jönni!” A nála fiatalabb Erikát többször bántotta, és mondogatta, hogy ne legyen itt, menjen haza az anyukájával, vagy: „A te anyukád olyan csúnya!” – jelentette ki. (Pedig máskor együtt érző tudott lenni társaival.)

A következő egy év alatt hullámzó érzelmek jellemzőek Barbarára.

Nyugtalanága és Erika elleni agressziója vissza-visszatért, de már nem olyan hevesen, és viselkedésének az okát ő maga megfogalmazta: „Azért bántom az Erikát, mert neki mindig jön az anyukája”.

Az első hétvégi hazamenés (négy éves korában) ambivalens érzéseket keltett benne. Várta is, és tiltakozott is ellene. Anyja újabb eltűnésekor viszont megjelent haragjának a kifejezése. Volt egy fényképe, ami anyját és annak élettársát ábrázolta. Egyedül, az ágyán ülve elővette a féltve őrzött képet, s nézegetés közben indulatosan kifakadt: „Hülye anyukám, hülye Péter, mindig nevetnek!” Kimutatta a féltékenységet is: „Az a csúnya Péter mindig az anyukám mellett ül!”

Pár hónappal később inkább az eltávolodás érzését fogalmazta meg. Szomorkásan mondta egyik játékára: „Ezt régen az anyukámtól kaptam. Akkor ismertem anyukám, de most már nem tudok vele beszélni, mert nem ismerem, – majd vidámban hozzátette: de azért beszélnek vele, ha jönne.”

Az idő múlásával újra előtérbe kerültek a pozitív megnyilatkozások. Egyszer vacsora közben felsóhajtott: „Milyen szép az én anyukám!” Elkezdte intenzíven várni, ajándékot készített neki előre, emlegette, hogy nyáron fog jönni, kérdezte, mikor lesz nyár. „Úgy szeretném azt mondani az anyukámnak, hogy szeretem!” – mondta egyszer.

Ezután következtek – közel öt éves korában – az utolsó találkozás anyjával, három otthon töltött hétvége. Az első jól sikerült, Barbara boldogan mesélt élményeiről, de a következő alkalommal zaklatottan jött vissza. Anyja elmondta, hogy késő este

élettársának felesége és gyermekei érkeztek. A harmadik otthoni hétvége után is nyugtalan volt, sírt, gondozónője ölébe keredzkedett.

A továbbiakban anyja nem jelentkezett, s nemsokára megtudtuk hogy Barbara húga, az addig otthon nevelkedő kislány is csecsemőotthonba került. Ekkor elvesztettük az anyával kapcsolatos minden reményünket: úgy gondoltuk, Barbarának csak a jövőbeli örökbefogadás jelenthet megoldást. Erre azonban még egy évig kellett várni. Barbara kétszer fogalmazta meg a különbséget saját és az örökbefogadókkal ismerkedő társai helyzete között, mind a kétszer olyan időszakban, amikor anyja már hónapok óta nem jött.

Először 3 éves 10 hónapos korában: „Nekem nem jön néni, mert van anyukám...” Pár nap múlva apáról fantáziált: „Nekem találtak már apukát – és hozzátette – anyukám meg volt, azt nem kellett keresni.”

Egy évvel később gondozónője Barbara naplójába írta: „Elkezdünk beszélgetni arról, hogy társát, Andreát eddig nem látogatta sem az édesanyja, sem az édesapja, mégis jelentkezett két olyan felnőtt, akiknek nincs saját gyerekük, s akik majd szeretettel, boldogan nevelik fel őt. Barbara ezekre a beszélgetésekre legtöbbször úgy reagált, hogy ő biztosan nem szeretné az idegen nénit, bácsit, hiszen azokat nem ismeri.”

■ AZ UTOLSÓ ÉV TÖRTÉNETE

Barbarának - amikor várta, kereste anyját -, megmondtuk, hogy testvére sincs már otthon. Pár hónappal később fantázia-történetekben vagy álomban jelent meg az anyukája, de még az összetartozást fogalmazta meg szimbolikus formában, képeskönyv nézegetése közben: „Amikor anyukámmal voltunk a barlangban, akkor a kicsi denevér az én fejemre szállt, az anyuka-denevér meg az anyukámra.”

Fordulópontot jelentett Barbara anyukájáról, sorsáróval való gondolkodásában, amikor Nikihez jöttek örökbefogadó szülők, aki – Barbarához hasonlóan – emlékezhetett anyukája korábbi látogatásaira. Gondozónőjük többször beszélt arról, hogy anyukája nem tudja Nikit hazavinni, és úgy döntött, hogy másik néni és bácsi jöjjön hozzá, akik fel tudják nevelni. Ez után Barbara megemlégett, hogy ha az ő anyukája is úgy dönt, hozzá is fog jönni egy néni és bácsi.

Sokat nézegette a *Nekem két születésnapom van* című könyvet. Nemsokára kívülről tudta és társainak a képek alapján többször elmesélte a könyvbéli kisfiú örökbefogadásának a történetét. Niki barátkozását leendő szüleivel sokkal nagyobb figyelemmel kísérte, mint eddig társaiét. A két kislány egymás között megbeszélte például, hogy hívják Niki régi és új anyukáját. Barbara magyarázta: „Anikó néni, ő lesz az anyukád, de még nem az anyukád”.

Kérdezte, mi lesz, ha egyáltalán nem jön az ő anyukája. Rajzot készített anyjának, el akarta küldeni neki. A gondozónő azt válaszolta, nem tudja az anyukája címét, s hozzátette, ha nyárig nem jön az anyukája, akkor lehet, hogy egyszer hozzá is jön egy néni és bácsi, akik fel fogják nevelni. Ezután Barbara megfogalmazásaiban fokozatosan

közeledett ehhez a gondolathoz: „Majd meglátjuk, ki jön nyáron, a régi anyukám vagy az új.” Hetekkel később: „Majd egyszer én is hazamegyek egy aranyos anyukához, ha majd már olyan jól összebarátkoztunk, mint Nóri az Edit néniével, mert ők már régen ismerik egymást”. Ezzel újra kifejezte, milyen fontos számára, hogy jól ismerje azt a felnőttet, akivel közeli kapcsolatba kerül. Végül türelmetlenné vált: „Nekem miért nem keresnek új anyukát? Azt akarom, hogy új legyen, nem a régi, az igazi.”

Érzelmek, gondolatai az „új”, még nem ismert és a „rég” anyuka között ingadoztak. Néha várta a szülőanyját: „Én otthon pucoltam krumplit, de ha majd újból hazamegyek, akkor mondom az anyukámnak, hogy megint szeretnék pucolni.” Máskor pedig: „Majd, ha nekem lesz egy másik anyukám, nekünk is lesz otthon kutyánk. Vizslánk, mert azt szeretem a legjobban.”

A több mint egy éves várakozás utolsó hónapjaiban gyakran beszélt olyan heves indulattal az anyukájáról, mint ami régebben – másfél éve – volt jellemző rá. „Az anyukám hülye, mert megígérte, hogy jön és mégsem jött”, „Szemtelen volt az én anyukám, mert azt mondta nekem, hogy jön, jön, aztán nem jött”.

Ugyanebben az időben kezdett az öröklésről is kérdezni. „Mit lehet örökölni, hogy lehet örökölni?” Öltözésnél a hasán lévő foltra mutatott: „Ezt az anyukámtól örököltém.” Mintha érezné, hogy az öröklés akkor is összekapcsolja az anyjával, ha többet nem találkoznak.

Hosszú idő óta sokszor játszotta, hogy a baba az ő hasából született. Eddig mindig féltve gondozta a „megszült” babákat, melléből „szoptatta”, hangsúlyozta, hogy az ő gyereke, csak ő emelheti fel. Most pedig társának nyújtott egy babát, s ezt mondta: „Ez a baba most szült ki, neked adom örökbe, neveld fel”.

Ezután lett jogilag örökbe fogadható, s hamarosan lelkes örökbefogadó házaspár jött hozzá. Barbara „a hír hallatán zavart nevetésbe kezdett, de boldogság sugárzott az arcán – írta gondozónője a fejlődési naplójában –, ...azt mondta, örül, hogy a régi anyukája nem jön”. Az első találkozáskor beszélt az örökbefogadókkal a szülőanyjáról: „Anyukám azt mondta, hogyha megnövesztem a hajamat, akkor haza fog vinni, és én hiába növesztettem, ő nem jött”. Mintha szükségét érezte volna, hogy megmagyarázza, miért került sor az ő találkozásukra? Vagy hogy azt bizonygassa, nem ő tehet róla, hogy az anyukája elhagyta, nem vitte haza?

A két és fél hónapig tartó barátkozás nem volt könnyű Barbara számára. Az öröme mellett sok bizonytalansággal, félelemmel kellett megküzdenie. Végül meghatódva búcsúzott el tőlünk, és örömmel ment haza szüleivel.

Gondozónője éveig látogatta, s arról számolt be, hogy Barbara jól érzi magát otthon, szülei elégedettek vele.

Barbara öt év alatt nehéz lelki folyamaton ment keresztül. Többször el kellett viselnie az anyjával való kapcsolat váratlan és bizonytalan ideig tartó megszakadását. El kellett jutnia ahhoz a gondolathoz, hogy sorsának megoldását, a családba jutást nem várhatja anyjától, el kellett fogadnia,

hogy több társához hasonlóan az ő életébe is új szülők lépnek be. Ennek az érzelmi áthangolódásnak a nehézségeit mutatja, hogy szülőanyjához fűződő ellentmondásos érzelmei nem jutottak nyugvópontra az örökbefogadásáig. Eközben azonban 5-6 éves korában képes volt sok mindent megfogalmazni ezekről a bonyolult emberi viszonylatokról.

Az Intézet légkörében szabadon kifejezhette érzelmeit, játékában és beszédében egyaránt, anyja iránti szeretetét éppen úgy, mint haragját. A gondozónők megértéssel fogadták a nehézségeit, szóba foglalták, amit sokszor csak viselkedésével fejezett ki, segítettek, hogy ő maga is jobban megértse a benne lévő nyugtalanságnak, feszültségnek az okát. Felelős gondozónője bizalmas beszélgetésekkel tudta megnyugtatni, meghallgatta a panaszát, közösen felidéztek emlékeit.

A személyes, biztosságot adó kapcsolatnak köszönhetően Barbara az őt ért traumák ellenére a csoport mindennapi életében aktívan vett részt, apróságoknak is örülni tudott, érezte a támaszt, amit gondozónői nyújtottak.

Az Intézet kollektívája segítette a gondozónőket ebben a folyamatban. A nehéz kérdésekkel szembesülve közösen beszéltük meg, mikor mit tudunk neki mondani sorsának alakulásáról, jövőjéről.

Barbara belső vívódása speciális esetben mutatja meg az örökbefogadott gyerek problémáját, amellyel azonban minden örökbefogadott szembe kerül gyerek- vagy felnőttkorban: mit jelent számára a szülőanya és a felnevelő anya? Barbarának a szép emlékek mellett fájdalmas tapasztalatai is voltak szülőanyjával kapcsolatban. De vajon könnyebb-e egy teljesen ismeretlen anyát elfogadni gondolatban?

■ IRODALOM

- Appell, G.-David, M. (1998): *A Lóczy. Pikler-Lóczy Társaság a Kisgyermekéért. Budapest.*
- David, M. (1997): *50 éves a Lóczy. In: 50 éves a Lóczy. Pikler-Lóczy Társaság a Kisgyermekéért. Budapest. 9-29.*
- Falk, J. (1977): *A gondozónő-gyerek kapcsolat személyességének jelentősége és alapfeltétele a csecsemőotthonban. Magyar Pszichológiai Szemle. 34. 1. 37-46.*
- Falk, J.-Pikler, E. (1972): *Adatok az intézetünkben nevelt gyerekek társadalmi beilleszkedéséről. Magyar Pszichológiai Szemle. 29. 3-4. 488-500.*
- Majoros, M. (1993): *A csecsemőotthonban nevelkedő gyerek családba kerülésének előkészítése. Esély. 1. 76-80.*
- Smith, C.R. (1995): *Örökbefogadók és nevelőszülők. Gyermekvédelmi kiskönyvtár. Pont. Budapest*
- Vincze, M. (1991): *„Saját gondozónő” – „saját gyerek” Módszertani Útmutató, 26. Csecsemőotthonok Országos Pikler Emmi Módszertani Intézete. Budapest.*
- Virág, T. (1997): *Az örökbefogadás problémáinak feldolgozása (esetek, sorsok tükrében). In: Hevesi, K. (szerk.): Párbeszéd az örökbefogadásról szülők és szakemberek között. Mózeskosár Egyesület az Örökbefogadó Családokért. 7-16.*